

MACIEJ WOJCIECHOWSKI¹

Opozycje aksjologiczne w wybranych uchwałach Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego kwestionowanych złożonym *votum separatum*²

Złożony do redakcji: 24.02.2020. Zaakceptowany do druku: 28.08.2020

Streszczenie

Przedmiotem badania, którego wyniki przedstawia niniejszy artykuł, są pisemne uzasadnienia wybranych uchwał Sądu Najwyższego oraz złożonych do nich zdań odrębnych. Sytuacja tego typu konstytuuje relację dwu lub więcej stanowisk dotyczących problemu przedstawionemu składowi orzekającego nazywaną w tekście opozycją. Celem artykułu jest zaprezentowanie typologii opozycji dających się zrekonstruować w wyniku złożenia zdania odrębnego. Obejmuje ona opozycje aksjologiczne w mocnym sensie oraz interpretacyjne (aksjologiczne w sensie słabym). Opozycje aksjologiczne w mocnym sensie przybierają postać opozycji jednobiegunowych albo dwubiegunowych. Badana grupa uchwał SN dała podstawę do wyodrębnienia również sporów doktrynalnych oraz sporów o charakter prawnych danej instytucji. Artykuł prezentuje jednak wyłącznie opozycje aksjologiczne. Wartość poznawcza przeprowadzonych analiz polega na: (1) dostrzeżeniu ograniczonej roli dyrektyw wykładni na poziomie pisemnego uzasadnienia oraz (2) dostrzeżeniu odmienności sytuacji, w których *votum separatum* stanowi wyraz równouprawnionego stanowiska na gruncie szeroko rozumianego *ius interpretandi* oraz sytuacji, w których *votum separatum* jest głosem sprzeciwu nie tyle wobec rozstrzygnięcia, jakie zapadło, ale wobec regulacji prawnej, która spowodowała, że nie mogło ono być inne.

Słowa kluczowe: *votum separatum*, zdanie odrębne, dyrektywy wykładni, interpretacja prawa.

¹ Dr hab. Maciej Wojciechowski – Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Gdański (Polska); e-mail: maciej.wojciechowski@ug.edu.pl; ORCID: 0000-0002-3079-4150.

² Artykuł powstał w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki *Zdania odrębne w praktyce orzeczniczej polskich sądów* (nr umowy 2014/13/D/H5/03399).

MACIEJ WOJCIECHOWSKI

Axiological Oppositions in Selected Resolutions of the Labour and Social Insurance Chamber of Poland’s Supreme Court, Challenged by a Submitted *Votum Separatum*

Submitted: 24.02.2020. Accepted: 28.08.2020

Abstract

The object of the study the findings of which are presented in this article is the written statements of reasons of selected resolutions issued by the Polish Supreme Court and the dissenting opinions submitted in opposition to them. The situation of this type constitutes a relationship of two or more standpoints regarding a problem presented to a bench, referred to in the text as an opposition. The aim of the article is to offer a typology of opposition that can be reconstructed as a result of a dissenting opinion being submitted. It encompasses axiological oppositions in the strong sense and interpretation oppositions (axiological in the weak sense). Axiological oppositions in the strong sense take the form of unipolar or bipolar opposites. The examined group of resolutions has given grounds to also isolate doctrinal disputes as well as disputes over the legal nature of a given institution. The article, however, focuses only on axiological opposites. The cognitive value of the conducted analyses lies: (1) in the identification of the limited role of interpretation guidelines on the level of written statements of reasons, and (2) in the identification of the dissimilarity of situations where a *votum separatum* becomes an expression of an equal standpoint on the grounds of *ius interpretandi* considered in broad terms and situations where a *votum separatum* is a dissenting opinion not so much against a decision that has been made but against the legal regulation that has required this decision to be as it is.

Keywords: *votum separatum*, dissenting opinion, interpretation guidelines, interpretation of law.

Problematyka wykładni prawa w Polsce obfituje w prace, w których dominuje podejście normatywne³. Nieco mniej jest tekstów, których przedmiotem zainteresowania jest faktyczny sposób dokonywania wykładni. Analizowane są w nich jednak nie procesy psychiczne prowadzące do podjęcia decyzji, ale pisemne uzasadnienia decyzji stosowania prawa⁴. Praktyka wykładni prawa oraz jej przejaw w postaci sposobu uzasadniania sądowej decyzji interpretacyjnej w sytuacji sporu sędziowskiego w ramach składu orzekającego, skutkującego złożeniem *votum separatum*, wedle wiedzy autora, w ogóle nie były w Polsce dotąd systematycznie badane. Założeniem bowiem przyjmowanym nie wprost w przypadku dotychczasowych badań praktyki wykładni jest sytuacja konsensusu osiągniętego w ramach składu orzekającego.

Niniejszy artykuł czyni przedmiotem zainteresowania sposób uzasadniania stanowisk interpretacyjnych w sytuacji sporu wewnątrz składu orzekającego skutkującego złożeniem *votum separatum*. Wyjściowymi pytaniami badawczymi są: czy strony posługują się tymi samymi regułami wykładni oraz czy różnica zdań przebiega między wykładnią językową a pozajęzykową? Zachodząca różnica zdań pomiędzy członkami składu orzekającego będzie opisywana w dalszym ciągu artykułu przy pomocy pojęcia opozycji. Oznacza ono relację, w jakiej pozostają dwa lub więcej stanowisk dotyczących problemu przedstawionemu składowi orzekającemu.

³ Taki charakter ma derywacyjna koncepcja wykładni autorstwa M. Zielińskiego. Klaryfikacyjna koncepcja wykładni J. Wróblewskiego miała pierwotnie deskryptywny charakter i dopiero z czasem zaczęto ją traktować jako zestaw postulatów dotyczących sposobu dokonywania wykładni. Deskryptywny status ma również derywacyjno-walidacyjna koncepcja wykładni L. Leszczyńskiego, *Wykładnia operatywna*, „Państwo i Prawo” 2009, 6.

⁴ M. Matczak, *Summa iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa*, Warszawa 2007, s. 33–50. A. Bielska-Brodziak, *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*, Warszawa 2009. Odnotować również należy empiryczną próbę badania wykładni przepisów prawa karnego podjętą przez J. Wyrembiaka, idem, *Zasadnicza wykładnia znamion przestępstw: pozycja metody językowej oraz rezultatów jej użycia*, Warszawa 2009. W ramach tej gałęzi prawa zob. M. Peno, M. Zieliński, *Koncepcja derywacyjna a wykładnia w orzecznictwie Izby Karnej i Izby Wojskowej Sądu Najwyższego*, [w:] J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki (red.), *Zagadnienia prawa dowodowego*, Warszawa 2011. Celowościowy sposób wykładni badał M. Smolak, *Wykładnia celowościowa z perspektywy pragmatycznej*, Warszawa 2012. Obszernym wprowadzeniem do przedstawienia wyników badań empirycznych jest praca A. Kotowskiego, *Wykładnia orientacyjna. Teorie wykładni prawa i teoria orientacyjnego badania wykładni operatywnej*, Warszawa 2018. Metodologicznie najbardziej zaawansowane są wyniki przedstawione w J. Winczorek, *Wzorce wykładni Konstytucji w świetle analizy treści uzasadnień orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] T. Stawecki, J. Winczorek (red.), *Wykładnia konstytucji: inspiracje, teorie, argumenty*, Warszawa 2014, s. 387.

Celem artykułu jest przedstawienie typów opozycji – interpretacyjnych i aksjologicznych – dających się zrekonstruować w wyniku złożenia zdania odrębnego.

Założenie metodologiczne

Podejście zaprezentowane w niniejszej pracy opiera się na założeniu uznającym poznawczą doniosłość tekstu pisemnego uzasadnienia. Stanowi ono przedmiot badania i niejako szansę na przedstawienie praktyki uzasadniania decyzji interpretacyjnych w sytuacji, w której jego autor jest świadomy tego, że zostało złożone zdanie odrębne. Wskazywane w literaturze przedmiotu funkcje uzasadnień sądowych koncentrują się na jego relacji – w ujęciu komunikacyjnym – pomiędzy nadawcą (sąd) a adresatem (strony procesu, instancja wyższa, uczestnicy obrotu prawnego) i funkcji perswazyjnej – w jej ramach problemu prawdy w argumentacyjnym modelu stosowania prawa. Adresatem uzasadnienia decyzji stosowania prawa może być nie tylko strona postępowania, ale również sąd wyższej instancji. Fakt złożenia zdania odrębnego wprowadza do tego układu dodatkowy element i jest punktem wyjścia konstytuowania kolejnej relacji, tym razem między tekstami uzasadnienia, odpowiednio orzeczenia oraz *votum separatum*. Pośrednio zaś może ona zostać uznana za podstawę rekonstrukcji sędziowskiej różnicy zdań, jaka poprzedziła decyzję o złożeniu zdania odrębnego.

Przedmiot badania

Przedmiotem było 29 uchwał Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, do których złożono zdanie odrębne. W związku z tym, że publicznie dostępna baza orzeczeń Sądu Najwyższego dostępna na jego stronach internetowych nie zawiera całego, a nawet większości orzecznictwa tego sądu, zwrócono się z prośbą do Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego o udzielenie informacji na temat orzeczeń Sądu Najwyższego, do których złożono *votum separatum*. W styczniu 2016 r. uzyskano informację obejmującą sygnatury orzeczeń, w których wedle danych z wewnętrznego systemu informatycznego Sądu Najwyższego złożono przynajmniej jedno *votum separatum*. Dane te zostały skonfrontowane w dostępnymi uzasadnieniami w SIP Lex. Ostatecznie analizie poddano wybrane uchwały Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Powodem wyboru orzeczeń tej właśnie Izby SN była nie tylko znacząco wyższa liczba orzeczeń ze zdaniem odrębnym w tej izbie, ale również hipoteza, że łatwiej będzie zidentyfikować silne opozycje interpretacyjne przebiegające między interesem pracodawcy a interesem pracownika.

Metodologia

Zastosowaną metodę badawczą można zaliczyć do jakościowych. Analiza tekstów uzasadnień polegała na przypisaniu poszczególnym fragmentom tekstu uzasadnienia, zarówno rozstrzygnięcia, jak i *voctum separatum* określonej metody wykładni. Obok tego stworzona baza w plik Excel zawierała również rubrykę „przedmiot sporu”, w której przedstawiano opisową charakterystykę tego, co zdaniem badacza, poróżniło sędziów orzekających w sprawie. Zastosowaną metodę można określić jako rozwiązanie pośrednie pomiędzy rygorystyczną analizą treści (*content analysis*) a dominującym w polskiej nauce prawa podejściem z przypadków wzorcowych, w którym przytaczane fragmenty pisemnego uzasadnienia mają pełnić rolę poparcia stawianych przez badacza tez⁵. Tego rodzaju podejście bywa w literaturze anglojęzycznej nazywane interpretacyjnym. Charakteryzowane jest jako subiektywne i zbliżone do pracy, jaką wykonuje krytyk literacki lub działacz społeczny krytykujący publiczne wystąpienie jakiegoś polityka⁶. W jego ramach badacze koncentrują się na kluczowych orzeczeniach, poszukując między nimi podobieństw i różnic. Ten sposób podejścia jest nazywany „empirycznym” jedynie w przygodnym⁷ lub słabym⁸ sensie.

Podejście przyjęte w tekście polega na zasadniczo indukcyjnym budowaniu typologii badanego zjawiska. „Zasadniczo”, ponieważ metoda, której wynikiem są prezentowane niżej wyniki, lokuje się pomiędzy podejściem ilościowym a tradycyjnym „ilustracyjnym”. Metoda badania bowiem wprawdzie nie była ściśle ilościowa, jednak nie była również subiektywna w tym znaczeniu, że na ograniczonej, a najczęściej niesprecyzowanej liczbie analizowanych orzeczeń podaje się przykłady ilustrujące tezy badacza. Próba w sensie liczb bezwzględnych nie była znaczna (29 z 41), jednak obejmuje 70% dostępnych przypadków analizowanego zjawiska prawnego. Była więc „ilościowa” w takim wąskim zakresie, w jakim w badanym zbiorze umożliwia stwierdzenie natężenia określonego rodzaju cech. Zasadniczo jednak metoda jest oparta na założeniach interpretatywizmu i może być przedmiotem krytyki z powodu jej subiektywizmu. Elementem podejścia rozumiejącego jest interpretacja analizowanego tekstu uzasadnienia, której dokonywał badacz. Procedura badawcza polegała na wyodrębnieniu sposobów argumentacji na rzecz

⁵ Określeniem „przypadki wzorcowe” tym posługuję się w ślad za: L. Leszczyński, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, *Wykładnia w prawie administracyjnym*, [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *System Prawa Administracyjnego*, t. 4, Warszawa 2015, s. 146.

⁶ M. Hall, R. Wright, *Systematic Content Analysis of Judicial Opinions*, „California Law Review” 2008, 96(1), s. 78.

⁷ Ibidem, s. 78.

⁸ L. Leszczyński, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, op. cit., s. 146.

danego stanowiska, zwłaszcza w zakresie przypisania lub odnotowania przywołania w analizowanych tekście określonej metody wykładni. Jednocześnie jednak sposób argumentacji był poddawany próbie przypisania bronionemu stanowisku określonej charakterystyki aksjologicznej. Przypisanie takie nie oznacza jednak, że wartości te determinują bronione stanowisko. Stwierdzenie lub zaprzeczenie takiego determinowania byłoby wykroczeniem poza dopuszczalną daną empiryczną w postaci treści pisemnego uzasadnienia.

Wyniki (typologia)

Analiza przebadanych uchwał oraz złożonych do nich zdań odrębnych skłania do stworzenia typologii, która w znacznej mierze odpowiada analogicznej typologii stworzonej na podstawie kwestionowanych *votum separatum* uchwał Naczelnego Sądu Administracyjnego⁹. Jednym z głównych jej założeń jest stosunek do obecności wartości w procesie wykładni. W tym zakresie można sformułować dwa podstawowe twierdzenia¹⁰: (1) wartości są obecne w każdym procesie wykładni¹¹; (2) wartości są obecne jedynie w niektórych przypadkach dokonywanej wykładni. Twierdzenie (1) można uzasadniać w sposób, jeśli można tak powiedzieć, analityczny lub empiryczny. W ujęciu analitycznym aksjologiczne podłoże procesów wykładni wynika już, na przykład, z samego faktu preferowania określonej metody interpretacji. Empiryczne uzasadnienie twierdzenia (1) polega na wskazaniu, jakie wartości występują w roli argumentów wykładni. Twierdzenie (2) odrzuca analityczne uzasadnienie twierdzenia (1), ograniczając się do wyraźnych przypadków przywołania przez interpretatora określonych wartości lub niekontrowersyjnego przypisania ich stanowisku interpretatora.

Jeśli przyjmie się jako założenie twierdzenie (1), typologia występujących w analizowanej próbie uchwał Sądu Najwyższego wygląda podobnie jak w przypadku NSA¹². W odróżnieniu jednak od sporów sędziowskich w NSA w przypadku SN można wyodrębnić dodatkowe kategorie sporów, oprócz wskazanych wyżej. Są to spory „doktrynalne” oraz spory o charakter prawny. Spory „doktrynalne” przypominają te toczone przez naukę prawa, np.: czy dany rodzaj porozumienia jest

⁹ M. Wojciechowski, *Spory sędziowskie. Zdania odrębne w polskich sądach*, Gdańsk 2019, s. 359 i n.

¹⁰ Ibidem, s. 363.

¹¹ T. Spyra, *Granice wykładni prawa: znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni*, Zakamycze 2006, s. 257.

¹² Zob. przyp. 9.

źródłem prawa w rozumieniu kodeksu pracy¹³ lub które przepisy (k.p. czy k.c.) mają wyznaczać termin przedawnienia¹⁴. Jako spory o charakter prawny danej instytucji określam drugi rodzaj sytuacji, w którym dyrektywy wykładni zdają się nie pełnić roli ani heurystycznej, ani racjonalizującej¹⁵. Z racji ograniczonych ram artykułu w dalszym ciągu skupię się na opozycjach interpretacyjnych i aksjologicznych w mocnym sensie.

Opozycje interpretacyjne

W odróżnieniu od sporów interpretacyjnych prowadzonych w Naczelnym Sądzie Administracyjnym w wyodrębnionej grupie orzeczeń SN spełniających typologiczną charakterystykę opozycji interpretacyjnych dyrektywy interpretacyjne rzadko są przywoływane przez sędziów¹⁶. Częściej zdarzają się ogólne deklaracje korzystania z określonego rodzaju wykładni¹⁷ lub kwestionowanie wyniku określonego sposobu interpretacji¹⁸. Przypadki, w których sędziowie przywołali dyrektywy

¹³ Uchwała z 23 maja 2001 r., sygn. III ZP 25/00.

¹⁴ Uchwała z 19 stycznia 2011 r., sygn. I PZP 5/10, w której widoczny jest spór na tle złożonych relacji prawa pracy i kodeksu cywilnego.

¹⁵ Np. uchwała z 11 lutego 2004 r. sygn. III PZP 14/03, w której problem dotyczył m.in. charakteru czynności przeniesienia nauczyciela przez organ prowadzący szkołę.

¹⁶ Z takim przypadkiem mamy do czynienia w zdaniu odrębnym sędziego SN Andrzeja Wasilewskiego do uchwały III ZP 26/00, w którym prezentowane stanowisko interpretacyjne opierało się o stwierdzenie relacji *lex generalis–lex specialis* pomiędzy, odpowiednio, ustawą o podatku dochodowym od osób fizycznych i ustawą o podatku od spadków i darowizn oraz zakazu wykładni rozszerzającej wyjątków. Drugim przykładem może być dyrektywa języka prawnego: „W systemie prawa polskiego istnieje bowiem wiążące ustalenie (definicja ustawowa) znaczenia terminu »nieruchomość« (art. 46 k.c.), który powinien być używany w tym właśnie znaczeniu w procesie stosowania wszystkich przepisów tego systemu, w tym również przepisów prawa podatkowego” (Uchwała SN, z 12 marca 2002 r., sygn. III ZP/34/01).

¹⁷ „(...) rozważanego zagadnienia nie można rozwiązać w drodze wykładni ograniczonej do reguł językowych i logicznych”, Uchwała III ZP 26/00. „Naszym zdaniem zarówno treść sentencji orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w zakresie przepisów dotyczących rozstrzyganego zagadnienia prawnego, jak i wykładnia językowa powołanego przepisu pozwalają na objęcie rekompensatami tylko tych emerytów i rencistów, którzy przed dniem 15 listopada 1991 r. wystąpili o przyznanie wzrostów lub dodatków do emerytur i rent”. Zdanie odrębne SSN Krystyny Bednarczyk, Kazimierza Jaśkowskiego i Romana Kuczyńskiego do uchwały składu całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2000 r., III ZP 29/00 Uchwała III ZP 29/00).

¹⁸ „Kazuistyka regulacji prawnej w tym zakresie wyklucza możliwość stosowania w tym wypadku reguł wykładni funkcjonalnej w celu objęcia przepisami ustawy o podatku od spadków i darowizn także prawa do zachowku. Możliwe byłoby to dopiero w wyniku stosownej zmiany ustawodawczej”. Zdanie odrębne SSN Andrzeja Wasilewskiego do uchwały III ZP 26/00.

interpretacyjne polegały na opozycji zakazu wykładni rozszerzającej z wykładnią prokonstytucyjną¹⁹, zakazu wykładni *per non est* z regułą *lege non distinguente*²⁰ oraz sytuacji, w której dyrektywa języka prawnego (w sporze o to, czy wyrobisko górnicze jest nieruchomością) nie jest konfrontowana z żadną *expressis verbis* wypowiedzianą dyrektywą interpretacyjną, a jedynie zestawieniem przepisów znajdujących, zdaniem sędziów, zastosowanie w sprawie²¹.

Wśród opozycji przebiegających na poziomie dyrektyw preferencji należy wskazać takie, które przebiegają – chciałoby się powiedzieć: w sposób klasyczny – pomiędzy stanowiskiem optującym za wynikiem wykładni językowej a wynikiem wykładni pozajęzykowej (systemowej i funkcjonalnej). Odnotowano zaledwie dwa przypadki sporu na gruncie tego samego sposobu wykładni – dotyczyło to wykładni językowej²². Wśród przypadków obejmujących opozycję wykładni językowej i pozajęzykowej skład orzekający w trzech przypadkach opowiedział się po stronie wyników wykładni językowej²³, zaś tylko w jednym bardziej „rygorystyczni” byli sędziowie składający zdanie odrębne²⁴. Wspomniane trzy przypadki, w których stanowiska przedstawiane w zdaniach odrębnych dały się przyporządkować wykładni pozajęzykowej, obejmowały wykładnię prokonstytucyjną²⁵, systemową w postaci odwołania do zasady ochrony praw nabytych²⁶, wreszcie

¹⁹ „(...) uznając za bardzo ważne argumenty na rzecz uzgodnienia interpretacji rozważanej regulacji prawa podatkowego z funkcjami zachowku w świetle przepisów prawa cywilnego oraz zasad Konstytucji”. Uchwała III ZP 29/00.

²⁰ Jako przejaw zastosowania tej reguły odczytuję deklarację, że „reguły wykładni językowo-logicznej sprzeciwiają się zaś dodawaniu do tekstu przepisu słów w nim niezawartych”. Zdanie odrębne SSN Jolanty Strusińskiej-Żukowskiej do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2007 r. w sprawie II PZP 7/07.

²¹ Uchwała SN z 12 marca 2002 r., sygn. III ZP 34/01.

²² Uchwała z 5 grudnia 2007 r., sygn. II PZP 7/07. Uchwała SN z 12 marca 2002 r., sygn. III ZP 34/01.

²³ Uchwała SN z 20 grudnia 2000 r., sygn. III ZP 29/00; Uchwała z 24 stycznia 2007 r., sygn. III UZP 4/06; Uchwała z 25 marca 2010 r., sygn. II PZP 12/09.

²⁴ Uchwała III ZP 26/00 z 4 stycznia 2011 r., w której skład orzekający opowiedział się po stronie wyników wykładni systemowej i funkcjonalnej (dotyczącej funkcji zachowku) i w efekcie rozszerzającej, podczas gdy dwóch sędziów składających *voctum separatum* (Andrzej Wasilewski oraz Andrzej Wróbel) optowało za rygorystycznym rozumieniem interpretowanego wyrażenia („w drodze spadku”).

²⁵ „Przy rozstrzygnięciu przedstawionego zagadnienia prawnego, dotyczącego stosowania ustawy, statuującej w ocenie Trybunału Konstytucyjnego prawo do ochrony zdrowia jako uprawnienie iluzoryczne (...), należało dokonać wykładni prokonstytucyjnej. Nie idzie w tym kierunku odrzucenie istnienia roszczenia o ustalenie prawa do [spornego – M.W.] świadczenia zdrowotnego (...). Zdanie odrębne SSN Beaty Gudowskiej i SSN Józefa Iwulskiego do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego III UZP 4/06.

²⁶ „Stosowanie innych reguł do osób, które nie realizowały prawa do wzrostu, budzi sprzeciw z tego względu, że oznaczałoby nierespektowanie zasady ochrony praw nabytych w stosunku do osób,

celowościową²⁷. Waga wspomnianych sposobów wykładni nie była taka sama. W przypadku wspomnianej wykładni prokonstytucyjnej była ona fundamentem przedstawianego stanowiska. W przypadku zaś wspomnianej wykładni celowościowej nawiązanie do celu ustawy pełniło funkcję jedynie uzupełniającą.

Powstaje pytanie o powody określania sporu jako interpretacyjnego, skoro strony ani nie przywołują, ani nie można ich uzasadnieniom przypisać jakichkolwiek dyrektyw interpretacyjnych. Powodem może być sposób postawienia problemu lub jego rozwiązywania. Pytaniem *par excellence* interpretacyjnym jest: jaka jest treść nazwy X? Interpretacyjny charakter twierdzenia będącego odpowiedzią jest pochodną rodzaju pytania, ale niekoniecznie sposobu odpowiadania. Istnieją bowiem przypadki wśród analizowanych orzeczeń, w których odpowiedź dotycząca tak postawionego problemu pomija dyrektywy interpretacyjne, np. przytacza kluczowe dla sprawy przepisy, by w końcu „zestawić” dwa z nich i wyprowadzić wnioski w postaci twierdzenia interpretacyjnego²⁸. Sposób odpowiedzi w takim przypadku ma charakter interpretacyjny na poziomie walidacyjnym, czyli konstrukcji podstawy normatywnej rozstrzygnięcia. Interpretacyjny charakter danego twierdzenia może więc być pochodną nie tylko stosowania językowych, systemowych czy funkcjonalnych reguł wykładni, wnioskowań prawniczych czy reguł walidacyjnych. Może on również wynikać z wywodu uzasadnienia polegającego na „odczytywaniu” całych instytucji prawnych, ich rozumienia czy konstrukcji.

które mimo spełnienia warunków nie złożyły wniosku o emeryturę lub rentę i zachowanie tej zasady w stosunku do osób, które mimo spełnienia warunków do wzrostu świadczenia nie złożyły wniosku o przyznanie wzrostu”. Zdanie odrębne SSN Krystyny Bednarczyk, Kazimierza Jaśkowskiego i Romana Kuczyńskiego do uchwały składu całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2000 r, III ZP 29/00.

²⁷ „(...) takie [prezentowane w uchwale – M.W.] rozwiązanie nie ma aksjologicznego uzasadnienia, biorąc pod uwagę cel omawianej ustawy. Pamiętać należy, że ustawa o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych ma na celu ochronę członków funduszy emerytalnych”. Zdanie odrębne SSN Romualdy Spyt i SSN Zbigniewa Hajna do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie II PZP 12/09.

²⁸ Przykład takiego pytania znajduje się w uchwale II PZP 12/09 i pytania z treści uzasadnienia: „Kluczowym problemem, który należy rozważyć, (...) jest wyjaśnienie, co należy rozumieć pod pojęciem »zarządzanie otwartym funduszem emerytalnym«. Odpowiedź przebiega w skrócie następująco: »zestawienie treści art. 29 ust. 1 ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz art. 55¹ k.c. prowadzi do wniosku, że (...). Oznacza to też, że przedmiotem (działalności) przedsiębiorstwa towarzystwa emerytalnego nie jest (nie może być) żadna działalność nieobjęta pojęciem »tworzenia«, a po utworzeniu pojęciem »zarządzania« funduszem emerytalnym”. Uchwała II PZP 12/09.

Spory aksjologiczne

Grupę sporów aksjologicznych podzielono, jak wyżej wspomniano, na jednobiegunowe oraz dwubiegunowe. Spory jednobiegunowe polegają na różnicy zdań co do sposobu urzeczywistnienia wspólnie uznawanej wartości. Można więc powiedzieć, że różnice dotyczą ocen instrumentalnych²⁹. Wśród badanych uchwał wszystkie trzy przypadki zakwalifikowane do tego typu dotyczyły tej samej wartości: prawa do sądu³⁰. Różnice zdań dotyczyły właściwego środka realizacji tego prawa. W dwóch przypadkach spór dotyczył tego, czy w danym typie spraw najbardziej odpowiednim środkiem realizacji prawa do sądu będzie uznanie, że odwołanie od orzeczenia danego organu przysługuje do sądu powszechnego czy też sądu administracyjnego³¹, w trzecim dotyczył zagadnienia, czy do skargi o przewlekłość postępowania stosuje się przymus adwokacki³².

Analiza tych przypadków daje podstawę do wyodrębniania sytuacji, w których występują dwa poziomy sporu. Na poziomie pierwszym (interpretacyjnym) zderzają się przesłanki w postaci rozmaitych racji interpretacyjnych, np. dyrektyw wykładni, wnioskowań prawniczych. Poziom drugi można określać jako aksjologiczny³³.

Ilustracją sformułowanej wyżej tezy o tym, że interpretacyjny charakter danego twierdzenia może wynikać nie tylko z pytania o zakres i treść nazwy znajdującej się w tekście prawnym, ale również ze sposobu prowadzenia wywodu uzasadnienia polegającego na odczytywaniu (rozumieniu) całych instytucji prawnych jest spór o właściwość sądu powszechnego albo administracyjnego dla rozpatrywania odwołań od określonego rodzaju decyzji ZUS³⁴. Poziom interpretacyjny dotyczył „pojemności” określonych instytucji procedury cywilnej. Uchwała bowiem uznawała, że nie ma przeszkód, żeby sąd powszechny rozpoznawał odwołania od decyzji

²⁹ Na temat treści tego pojęcia zob. M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988, s. 43–44.

³⁰ Uchwała SN z 23 marca 2011 r., sygn. I UZP 3/10; uchwała SN z 16 listopada 2004 r., sygn. III SPP 42/04; uchwała z 18 stycznia 2001, sygn. III ZP 28/00

³¹ W uchwale III ZP 28/00 chodziło o odwoławczą komisję dyscyplinarną dla studentów zaś w uchwale I UZP 3/10 o decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jako organu rentowego w przedmiocie nieważności decyzji.

³² Uchwała SN z 16 listopada 2004 r., sygn. III SPP 42/04.

³³ Poziom aksjologiczny można też określać jako dotyczący reguł preferencji czy, w jeszcze innej terminologii, jako poziom argumentów wykładni. Tym ostatnim pojęciem posłużył się M. Dybowski na określenie uzasadnienia zastosowania tych, a nie innych dyrektyw wykładni. M. Dybowski, *Interpretacja i argumentacja. Niektóre etyczne aspekty uzasadnienia sądowego*, [w:] P. Steczkowski (red.), *Etyka, deontologia, prawo*, Rzeszów 2008, s. 171.

³⁴ Uchwała SN z 23 marca 2011 r., sygn. I UZP 3/10. Zdaje się to dostrzegać sam SN, pisząc o „analizie językowo-logicznej systemu prawnego postępowania [podkr. – M.W.] w indywidualnych sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych”.

ZUS stwierdzających nieważność decyzji, natomiast zdanie odrębne twierdziło, że obowiązujące przepisy nie dają takiej możliwości³⁵. Na poziomie aksjologicznym przedmiotem sporu było to, czy środkiem „rzeczywistej ochrony praw” będzie jeden albo drugi tryb proceduralny.

Tabela 1. Ilustracja dwupoziomowości sporu sędziowskiego w uchwale I UZP 42/04

Uchwała I UZP 42/04	<i>votum separatum</i>
poziom interpretacyjny (wybrane argumenty)	
<ul style="list-style-type: none"> • istota postępowania kasacyjnego • incydentalność postępowania o przewlekłość 	<ul style="list-style-type: none"> • zupełność uregulowania skargi na przewlekłość
poziom aksjologiczny (wartości)	
<ul style="list-style-type: none"> • troska o „obarczanie SN tylko najważniejszymi zadaniami (...) w zakresie wymiaru sprawiedliwości”* 	<ul style="list-style-type: none"> • skuteczna realizacja prawa do sądu**

* „(...) szczególna pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego uzasadnia obarczanie tego Sądu tylko najważniejszymi zadaniami w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości, a przeciwstawia się obarczaniu go sprawami o niewielkim ciężarze gatunkowym”. Uchwała III SPP 42/04.

** Zdanie odrębne SSN Andrzeja Wasilewskiego do uchwały z dnia 16 listopada 2004 r., III SPP 42/04.

Źródło: Opracowanie własne.

Spory aksjologiczne dwubiegunowe

Znacznie więcej w przebadanej grupie orzeczeń znajduje się opozycji kwalifikowanych jako dwubiegunowe, czyli takich, w których na poziomie aksjologicznym mamy do czynienia z wypowiedzeniem się przez strony sporu po stronie różnych wartości lub przynajmniej takich, w których badacz dysponuje podstawami, by sędziowskie stanowiska interpretować w kategoriach opozycyjnych wartości. W przeciwieństwie do aksjologicznych opozycji zidentyfikowanych w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego, gdzie sporne stanowiska przypisano wyłącznie interesowi publicznemu albo interesowi jednostki³⁶, w analizowanej grupie uchwał SN wchodzących w grę wartości nie można zredukować w podobny spo-

³⁵ „(...) w katalogu możliwych rozstrzygnięć sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych próżno szukać takiego, które byłoby właściwe dla sprawy, której przedmiotem jest stwierdzenie nieważności decyzji”. Zdanie odrębne SSN Jolanty Strusińskiej-Zukowskiej do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2011 r. w sprawie I UZP 3/10.

³⁶ M. Wojciechowski, op. cit., s. 366 i n.

sób. Tego rodzaju opozycji pomiędzy interesem jednostki a interesem społecznym można doszukać się właściwie w jednym tylko przypadku, dotyczącym legitymacji związku zawodowego do wytoczenia powództwa na rzecz pracownika bez jego zgody³⁷. Stanowisku, że taka zgoda jest niezbędna – taki był pogląd SN – można przypisać wartość „autonomii jednostki”. Takie określenie jest bardziej adekwatne niż „interes jednostki”, które jest częściej stosowane w literaturze. *Votum separatum* złożone do tej uchwały – optujące za poglądem, że związek zawodowy nie potrzebuje zgody pracownika na wytoczenie powództwa na jego rzecz – można jednak wciąż określać w kategoriach interesu społecznego³⁸.

Zasadniczy typ opozycji aksjologicznej, jaki udało się zidentyfikować w analizowanych orzeczeniach, zachodzi pomiędzy stanowiskiem formalistycznym a substancjalnym. Formalizm jest tutaj rozumiany szeroko: jako redukcjonizm przesłanek interpretacyjnych³⁹ lub w innych przypadkach jako skupienie się na tekście właściwego prawa z minimalizacją źródeł pozatekstowych⁴⁰. W tym sensie za formalistyczną uznano m.in. argumentację opartą niemal wyłącznie na przytaczaniu przepisów stanowiących podstawę normatywną rozstrzygnięcia⁴¹. Formalistyczne, nie w sensie pejoratywnym, może być również stanowisko uzasadniane w drodze wykładni językowej oraz systemowej⁴². Określenie „formalistyczne” jest zasadne w świetle złożonego zdania odrębnego do tej uchwały, w której sędzia opowiadał się po stronie wykładni *expressis verbis* „w zgodzie z Konstytucją”,

³⁷ Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 9 grudnia 2010 r., sygn. II PZP 6/10.

³⁸ Zdanie odrębne SSN Jolanty Strusińskiej-Żukowskiej do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie II PZP 6/10.

³⁹ M. Matczak, op. cit., s. 67.

⁴⁰ Ibidem, s. 66.

⁴¹ Jeżeli przyjąć założenia derywacyjnej koncepcji wykładni, oznaczać to może ograniczenie się jedynie do wykładni językowej, a i to w pewnym jedynie zakresie. Uchwała z 11 grudnia 2008 r., sygn. I UZP 6/08. Poziom aksjologiczny w zdaniu odrębnym do tej uchwały jest wyraźny: „Nie powinno być tak, że obywatel polskiego pochodzenia, który nie mógł wcześniej w Polsce osiedlić się, który wyzbył się obywatelstwa obcego i dla odzyskania Ojczyzny w warunkach repatriacji ryzykuje utratę uprawnień emerytalnych w państwie przesiedlenia (z którego powraca do Polski), nie ma zagwarantowanego dostępu do sprawiedliwego, suwerennego i zgodnego z prawem osądu jego uprawnień emerytalnych przez sąd ubezpieczeń społecznych”. Zdanie odrębne SSN Zbigniewa Myszki do sprawy I UZP 6/08.

⁴² Uchwała SN z 22 marca 2007 r. (sygn. II PZP 6/06). Wykładnia językowa polegała w tym przypadku na wykorzystaniu – *implicite* maksymy *lege non distinguente* („Jeżeli bowiem w § 1 ustawodawca użył sformułowania »w razie śmierci sędziego«, a w § 2 sformułowania »w razie śmierci sędziego albo sędziego w stanie spoczynku«, to należy założyć, że w odniesieniu do dwóch różnych świadczeń przewidzianych w omawianym przepisie dokonał podmiotowego zróżnicowania osób uprawnionych”). Wykładnia systemowa zaś polegała na uwzględnieniu kontekstu normatywnego rozumianego jako „otoczenie innych przepisów, wśród których ułokowano poddawany wykładni przepis”.

przyznając wszakże, że rozumowanie prezentowane w uzasadnieniu uchwały ma pewne podstawy⁴³.

Do tego typu można również zaliczyć uchwały, w których można wskazać czynnik, który można określić jako „silnie sugerujący stan faktyczny”⁴⁴. Wprawdzie uchwały Sądu Najwyższego trudno uznać za akty stosowania prawa, jednak w tej grupie orzeczeń istnieją takie, w których tło faktyczne sprawy ma potencjał budzenia potrzeby odwoływania się do wartości, np. odmowa przyznania renty rodzinnej osobie ciężko chorej z powodu niespełniania prawnych przesłanek. W takich przypadkach formalizm danego stanowiska oznacza właśnie zminimalizowanie lub wręcz odrzucenie źródeł pozatekstowych, nawet jeśli SN dostrzega aksjologiczny („ludzki”) wymiar rozpoznawanej sprawy. Formalizm polega w tym przypadku na konstatacji braku podstaw prawnych do podjęcia odmiennej decyzji⁴⁵. Zdania odrębne złożone do takich uchwał mają bardziej lub mniej uwidocznione racje aksjologiczne zajęcia danego stanowiska⁴⁶. W przypadku *separatum* z wyraźnym odwołaniem do racji aksjologicznych, adresatem sędziowskiego sprzeciwu zdaje się być bardziej ustawowa regulacja (zdanie odrębne substancjalne)⁴⁷. W sytuacji, gdy racje aksjologiczne są obecne w pisemnym uzasadnieniu je-

⁴³ „Uważam, że wykładnia art. 101 § 1 Prawa o u.s.p. w zgodzie z Konstytucją, realizująca wskazane cele [obowiązek (i ciężar) zapewnienia sędziom i sędziom w stanie spoczynku warunków życia, (...), na godziwym poziomie ich wszystkich uzasadnionych potrzeb życiowych] powinna prowadzić do wniosku, że uprawnienie do odprawy pośmiertnej przysługuje także rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku”. Zdanie odrębne SSN Józefa Iwulskiego do sprawy II PZP 6/06.

⁴⁴ Odmowa przez organ rentowy przyznania prawa do renty rodzinnej wobec powstania niezdolności do pracy i niezdolności do samodzielnej egzystencji po ukończeniu 16 lat w sytuacji, gdy nie kontynuował nauki (uchwała SN z 29 września 2006 r., sygn II UZP 10/06) oraz utrata statusu kombatananta pociągająca za sobą utratę prawa do renty inwalidzkiej (Uchwała z 21 października 1997 r. III ZP 8/97).

⁴⁵ „Na pewno słuszne by było przyznanie renty rodzinnej dzieciom zmarłego całkowicie niezdolnym do pracy lub tylko tym z nich, które są także niezdolne do samodzielnej egzystencji, jeżeli tego rodzaju niezdolność powstała w krótkim czasie po osiągnięciu wieku 16 lat lub po ukończeniu szkoły, a dzieci te pozostawały na utrzymaniu zmarłego. Jednakże przepis przyznający takie prawo musiałby zawierać odpowiednie zastrzeżenie”. Uchwała II UZP 10/06.

⁴⁶ W jednym przypadku sędzia obok nielicznych racji o charakterze interpretacyjnym wyraźnie i wprost zajął stanowisko słusznościowe, zarzucając rozwiązaniu ustawowemu „niesprawiedliwość”: „W mojej ocenie, w sytuacjach typowych, a nie wyjątkowych, takich jak w rozpoznawanej sprawie (wieloletnia, całkowita niezdolność do pracy dziecka pozostającego na utrzymaniu rodziców), odmowa przyznania dziecku świadczenia pochodnego («wypracowanego» przez rodzica) jest niesprawiedliwa”. Zdanie odrębne SSN Józefa Iwulskiego do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego II UZP 10/06.

⁴⁷ Warto odnotować, że SN w uchwale II UZP 10/06 zdawał się dostrzegać aksjologiczny („ludzki”) wymiar rozpoznawanej sprawy, jednocześnie konstatając brak podstaw prawnych do podjęcia odmiennej decyzji.

dynie w znikomym stopniu, można powiedzieć, że zdanie odrębne jest przejawem istnienia tzw. trudnego przypadku⁴⁸.

W powyższych przykładach stanowisko formalistyczne było przypisywane uchwałom SN, zaś jako substancjalne określono złożone do nich zdania odrębne. Zdarzają się również sytuacje odwrotne. Przykładem może być uchwała SN, której kluczowym problemem była wykładnia pojęcia „wspólności małżeńskiej” jako kluczowego dla decyzji o przyznaniu renty rodzinnej⁴⁹. Problem polegał na tym, czy powinno ono uwzględniać również faktyczne relacje małżeńskie (SN) czy też można redukować je do majątkowych aspektów wspólnoty małżeńskiej (*votum separatum*). Poziom interpretacyjny sporu przejawiał się m.in. w pytaniu, czy można w ramach podstawy normatywnej rozstrzygnięcia odwołać się do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (tak – uchwała; nie – *votum separatum*). Z kolei na poziomie aksjologicznym stanowisko SN można interpretować jako dostrzeżenie złożoności życia i relacji międzyludzkich⁵⁰. Złożone do uchwały zdanie odrębne sprzeciwia się elementowi uznaniowości wynikającemu z uchwały, a postulowane przez nie rozwiązanie, by sporne wyrażenie rozumieć zgodnie z k.r.o., widzi jako umożliwiający „precyzyjne ustalenie, czy warunki do renty rodzinnej zostały spełnione”⁵¹. W takim zakresie można je postrzegać w kategoriach wartości, jaką jest pewność prawa, którą niejednokrotnie przywoływano jako uzasadnienie prawniczego formalizmu⁵².

⁴⁸ Z taką sytuacją mamy do czynienia w zdaniu odrębnym SSN Marii Mańkowskiej do uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 21 października 1997 r., III ZP 8/97, w której jedną wypowiedzią mogącą sugerować aksjologiczne powody zajęcia takiego a nie innego stanowiska interpretacyjnego jest następujący jego fragment: „Wnioskodawczyni była pracownikiem aparatu bezpieczeństwa publicznego, zatem słusznie przyjął Naczelny Sąd Administracyjny, że orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego nie ma zastosowania w jej sprawie, a udział w Powstaniu Warszawskim i dalsze losy wnioskodawczyni po jego upadku, nie mają znaczenia wobec faktu jej zatrudnienia w urzędzie B.P. Jest to bowiem okoliczność eliminująca jej dotychczasowe zasługi”.

⁴⁹ Interpretowany zwrot znajduje się w art. 70 ust. 3 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. 2018.1270).

⁵⁰ „W małżeńskim ustroju wspólności majątkowej (ustawowym lub umownym) może zdarzyć się, że jeden z małżonków uchyla się od obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, a drugi nie korzysta z sądowego wymuszenia realizacji tej małżeńskiej powinności w trybie art. 27 lub 28 k.r.o.; „Należy dostrzec te sytuacje, w których – pomimo zerwania wszelkich duchowych, rodzinnych i materialnych przejawów wspólności małżeńskiej, które mogą przemawiać nawet za trwałym lub zupełnym rozkładem pożycia małżeńskiego – nie zawsze małżonkowie występują o orzeczenie rozwodu, albo separacji”. Uchwała SN z 26 października 2006 r., sygn. III UZP 3/06.

⁵¹ Zdanie odrębne SSN Krystyny Bednarczyk do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26 października 2006 r., sygn. III UZP 3/06.

⁵² Należy jednak zauważyć, że zdanie odrębne do uchwały III UZP 3/06 zwraca uwagę na niesprawiedliwe konsekwencje zajętogo w niej stanowiska. „Jeśli się uzna, że zerwanie wszystkich więzi – rozkład pożycia – wyłącza prawo do renty rodzinnej, to prawo to traci zarówno małżonek, który zerwał pożycie jak i małżonek porzucony(...) porzucona przez męża wdowa, która nie

Drugi typ opozycji aksjologicznej jest o tyle ciekawy, że wątpliwości nie budzi aksjologiczna interpretacja tylko jednego ze spornych stanowisk. Jest nim podejście propracownicze. Przypisanie interpretacji stanowisku z nim niezgodnemu napotyka jednak na trudności. Hipotetycznie mogłoby się wydawać, że będzie to stanowisko kładące nacisk na ochronę interesów pracodawcy. Analiza treści złożonych zdań odrębnych do orzeczeń zakwalifikowanych jako zgodnych z interesem pracownika nie potwierdza tego przypuszczenia. Zdania odrębne złożone do tego typu uchwał mają wydzwięk uspokajający, wskazujący, że interesy pracownika nie są pomijane i wyrażający ufność w przyszły kształt stosunków na linii pracownik–pracodawca⁵³. Zwracały również uwagę na konsekwencje przyjętego stanowiska⁵⁴, zaś rygoryzm stanowiska SN oceniały jako wyrażający „nadmierne obawy”, ponieważ: „granice pogorszenia warunków umowy o pracę określają bowiem warunki wynikające z powszechnie obowiązujących przepisów prawa pracy, których standard jest obecnie dość wysoki”.

W drugiej uchwale tego typu (propracowniczej) przypisanie zdaniu odrębnemu charakterystyki zbieżnej z interesami pracodawcy jest łatwiejsze⁵⁵. Zdanie odrębne do tej uchwały opowiadające się za metodą oceny globalnej zwraca uwagę na jej społeczne i ekonomiczne konsekwencje: utrudnienie stosowania norm prawa pracy,

miała ustalonego prawa do alimentów (przy osiągnięciu własnych dochodów lub posiadaniu możliwości zarobkowych prawo to nie mogło jej być przyznane), po utracie możliwości zarobkowania i braku warunków do uzyskania świadczeń z własnego ubezpieczenia nie ma prawa do renty rodzinnej, mimo że ubezpieczenie zmarłego obejmowało także członków jego rodziny. Przedstawiona w uchwale interpretacja prowadzi więc w takich sytuacjach do rozstrzygnięć oczywiście niesprawiedliwych”. Zdanie odrębne SSN Krystyny Bednarczyk do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26 października 2006 r., sygn. III UZP 3/06.

⁵³ Np. „Nie można również zakładać, że pracodawca, który musi utrzymać pracowników w zakładzie pracy w celu kontynuowania działalności, zredukuje ich uprawnienia do minimum tylko dlatego, że zezwala na to art. 241¹³ § 2 k.p”. Zdanie odrębne Sędziów Sądu Najwyższego Małgorzaty Gersdorf, Zbigniewa Hajna i Herberta Szurgacza do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 15 października 2008 r. III PZP 1/08

⁵⁴ [Konieczność konsultacji związkowych] „zbędne, lecz także szkodliwe z punktu widzenia możliwości jednolitego w stosunku do wszystkich pracowników wprowadzenia nowych unormowań układowych”, może prowadzić do „przynajmniej częściowego przekreślenia wyników rokowań zbiorowych zawartych w treści układu” oraz „nieuzasadnionego zróżnicowania warunków umów o pracę poszczególnych pracowników w wyniku indywidualnych decyzji pracodawcy podjętych pod wpływem konsultacji związkowej oraz decyzji sądowych uwzględniających, zależnie od okoliczności, żądania poszczególnych pracowników”. Zdanie odrębne Sędziów Sądu Najwyższego Małgorzaty Gersdorf, Zbigniewa Hajna i Herberta Szurgacza do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 15 października 2008 r. III PZP 1/08.

⁵⁵ Uchwała Sądu Najwyższego z 15 września 2004 r., sygn. III PZP 3/04 dotyczyła zasadniczo postanowień art. 241¹³ k.p., a w szczególności fragmentu, który stwierdza, że „postanowienia układu mniej korzystne dla pracowników wprowadza się w drodze wypowiedzenia pracownikom dotychczasowych warunków umowy o pracę lub innego aktu stanowiącego podstawę nawiązania stosunku pracy”.

obawy pracodawców przed wprowadzeniem zmian w proporcjach między poszczególnymi składnikami wynagrodzenia i w rezultacie niekorzystny wpływ na konkurencyjność polskich przedsiębiorców, koliduje z tendencją zmierzającą do uelastycznienia prawa pracy⁵⁶. W tym przypadku interes pracodawców pojawia się w postaci troski o ich konkurencyjności. Postulat uelastycznienia prawa pracy może uchodzić za wezwanie do realizacji wartości odmiennej niż interes pracodawców, jednak dyskurs dogmatyki prawa pracy pod tym określeniem rozumie najczęściej uwzględnienie tej ostatniej wartości⁵⁷.

Podsumowanie

Złożenie zdania odrębnego jest przejawem różnicy zdań w składzie orzekającym. Jedynym dostępnym źródłem poznania jej przedmiotu oraz racji wspierających opozycyjne stanowiska są pisemne uzasadnienia. Relacja wspomnianych stanowisk została określona w artykule pojęciem opozycji. Jego celem było zaprezentowanie typologii tego zjawiska prawnego na przykładzie wybranych uchwał SN. Analiza doprowadziła nie tylko do stworzenia typologii występujących opozycji, ale również odróżnienia przydatnego z punktu widzenia architektury sporu. Polega ono na wyodrębnieniu dwóch poziomów, na których spór można odczytywać (poznawać) za pośrednictwem pisemnego uzasadnienia: interpretacyjnego oraz aksjologicznego. Ten drugi poziom może być wyodrębniony z powodu deklaracji samego interpretatora lub wskutek przypisania wartości zbieżnej z racjami, jakie w uzasadnieniu są przywoływane.

Opozycje stanowisk sędziowskich podzielone zostały na aksjologiczne w mocnym sensie oraz interpretacyjne (aksjologiczne w sensie słabym). Opozycje aksjologiczne w mocnym sensie mogą przybrać postać opozycji jednobiegunowych albo dwubiegunowych. W przeanalizowanej grupie orzeczeń przedmiotem opozycji jednobiegunowych była wartość prawa do sądu. Opozycje dwubiegunowe przebiegały pomiędzy stanowiskami formalistycznymi i substancjalnymi, pracowniczymi i zbieżnymi z interesem pracodawcy.

⁵⁶ Zdanie odrębne SSN Kazimierza Jaśkowskiego do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego III PZP 3/04.

⁵⁷ Zob. np. E. Maniewska, *Obowiązki informacyjne pracodawcy wobec pracownika w umownym stosunku pracy*, Warszawa 2013, s. 83, pisząca o przeciwstawieniu funkcji ochronnej prawa pracy i jego uelastycznienia. Inni autorzy piszą o koniecznej równowadze pomiędzy potrzebą uelastycznienia prawa pracy i zachowania praw pracowników, która w języku angielskim bywa określana neologizmem w postaci „flexicurity”. K. Łapiński, *Umowa o pracę na czas określony w polskim i unijnym prawie pracy*, Warszawa 2011, s. 161.

Słabością przeprowadzonych analiz jest niewątpliwie niska liczba orzeczeń przypisanych do danego typu, co wiąże się ze znikomym odsetkiem orzeczeń, w których złożono zdanie odrębne. Pomimo tego jednak można wskazać dwa kierunki dalszych badań. Jeden wiąże się ściśle z problematyką zdań odrębnych i polega na odróżnieniu sytuacji, w których *votum separatum* stanowi wyraz równouprawnionego stanowiska na gruncie szeroko rozumianego *ius interpretandi*, którego jedyną słabością było, że w konkretnym składzie orzekającym znalazło się w mniejszości od sytuacji, w których *separatum* jest głosem sprzeciwu nie tyle wobec rozstrzygnięcia, jakie zapadło, ale wobec regulacji prawnej, która spowodowała, że nie mogło ono być inne.

Drugi kierunek dotyczy problematyki empirycznych badań poświęconych wykładni, zwłaszcza pytania, czy jakimś wyjaśnieniem trudności w wyodrębnieniu fragmentów pisemnego uzasadnienia, które są przejawami dokonanej wykładni, nie może być odróżnienie dwóch rodzajów problemów interpretacyjnych. Jeden ich rodzaj obejmowałby pytania typu, czy zakres danej nazwy obejmuje również nazwy danego typu zjawisk lub instytucji. W tym przypadku łatwiej jest w tekście pisemnego uzasadnienia zidentyfikować wykładnię w znaczeniu apragmatycznym. Drugi rodzaj problemów miałby bardziej systemowy charakter i dotyczyłby całych instytucji prawnych. W takim przypadku pytanie o zakres danego terminu prawnego nie musiałoby się pojawić, a jednak wykładnia byłaby dokonywana, ale odbywałaby się na wyższym poziomie ogólności prowadzonego wyводу.

Bibliografia

- Bielska-Brodziak A., *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*, Warszawa 2009.
- Dybowski M., *Interpretacja i argumentacja. Niektóre etyczne aspekty uzasadnienia sądowego*, [w:] P. Steczkowski (red.), *Etyka, deontologia, prawo*, Rzeszów 2008.
- Hall M., Wright R., *Systematic Content Analysis of Judicial Opinions*, „California Law Review” 2008, 96(1).
- Kotowski A., *Wykładnia orientacyjna. Teorie wykładni prawa i teoria orientacyjnego badania wykładni operatywnej*, Warszawa 2018.
- Leszczyński L., *Wykładnia operatywna*, „Państwo i Prawo” 2009, 6.
- Leszczyński L., Wojciechowski B., Zirk-Sadowski M., *Wykładnia w prawie administracyjnym*, [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *System Prawa Administracyjnego*, t. 4, Warszawa 2015.
- Łapiński K., *Umowa o pracę na czas określony w polskim i unijnym prawie pracy*, Warszawa 2011.
- Matczak M., *Summa iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa*, Warszawa 2007.

- Maniewska E., *Obowiązki informacyjne pracodawcy wobec pracownika w umownym stosunku pracy*, Warszawa 2013.
- Peno M., Zieliński M., *Koncepcja derywacyjna a wykładnia w orzecznictwie Izby Karnej i Izby Wojskowej Sądu Najwyższego*, [w:] J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki (red.), *Zagadnienia prawa dowodowego*, Warszawa 2011.
- Smolak M., *Wykładnia celowościowa z perspektywy pragmatycznej*, Warszawa 2012.
- Spyra T., *Granice wykładni prawa: znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni*, Zakamycze 2006.
- Winczorek P., *Wzorce wykładni Konstytucji w świetle analizy treści uzasadnień orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] T. Stawecki, J. Winczorek (red.), *Wykładnia konstytucji: inspiracje, teorie, argumenty*, Warszawa 2014.
- Wojciechowski M., *Spory sędziowskie. Zdania odrębne w polskich sądach*, Gdańsk 2019.
- Wyrembiak J., *Zasadnicza wykładnia znamion przestępstw: pozycja metody językowej oraz rezultatów jej użycia*, Warszawa 2009.
- Zieliński M., Ziemiński Z., *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988.

Spis cytowanych uchwał SN oraz złożonych zdań odrębnych

- Uchwała z 21 października 1997 r., sygn. III ZP 8/97.
- Uchwała z 20 grudnia 2000 r., sygn. III ZP 29/00.
- Uchwała z 4 stycznia 2001 r., sygn. III ZP 26/00.
- Uchwała z 18 stycznia 2001 r., sygn. III ZP 28/00.
- Uchwała z 23 maja 2001 r., sygn. III ZP 25/00.
- Uchwała z 12 marca 2002 r., sygn. III ZP/34/01.
- Uchwała z 15 września 2004 r., sygn. III PZP 3/04.
- Uchwała z 11 lutego 2004 r., sygn. III PZP 14/03.
- Uchwała z 16 listopada 2004 r., sygn. III SPP 42/04.
- Uchwała z 29 września 2006 r., sygn. II UZP 10/06.
- Uchwała z 26 października 2006 r., sygn. III UZP 3/06.
- Uchwała z 24 stycznia 2007 r., sygn. III UZP 4/06.
- Uchwała z 22 marca 2007 r., sygn. II PZP 6/06.
- Uchwała z 5 grudnia 2007 r., sygn. II PZP 7/07.
- Uchwała z 11 grudnia 2008 r., sygn. I UZP 6/08.
- Uchwała z 25 marca 2010 r., sygn. II PZP 12/09.
- Uchwała z 9 grudnia 2010 r., sygn. II PZP 6/10.
- Uchwała z 19 stycznia 2011 r., sygn. I PZP 5/10.
- Uchwała z 23 marca 2011 r., sygn. I UZP 3/10.
- Zdanie odrębne SSN Marii Mańkowskiej do uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 21 października 1997 r., sygn. III ZP 8/97.

Zdanie odrębne SSN Krystyny Bednarczyk, Kazimierza Jaśkowskiego i Romana Kuczyńskiego do uchwały składu całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2000 r., sygn. III ZP 29/00.

Zdanie odrębne SSN Andrzeja Wasilewskiego do uchwały z 4 stycznia 2001 r., sygn. III ZP 26/00.

Zdanie odrębne SSN Andrzeja Wasilewskiego do uchwały z 16 listopada 2004 r., sygn. III SPP 42/04.

Zdanie odrębne SSN Krystyny Bednarczyk do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26 października 2006 r., sygn. III UZP 3/06.

Zdanie odrębne SSN Beaty Gudowskiej i SSN Józefa Iwulskiego do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 24 stycznia 2007 r., sygn. III UZP 4/06.

Zdanie odrębne SSN Józefa Iwulskiego do uchwały z 22 marca 2007 r., sygn. II PZP 6/06.

Zdanie odrębne SSN Józefa Iwulskiego do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 29 września 2006 r., sygn. II UZP 10/06.

Zdanie odrębne SSN Jolanty Strusińskiej-Żukowskiej do uchwały Sądu Najwyższego z 5 grudnia 2007 r. w sprawie II PZP 7/07.

Zdanie odrębne SSN Zbigniewa Myszki do uchwały z 11 grudnia 2008 r., sygn. I UZP 6/08.

Zdanie odrębne Sędziów Sądu Najwyższego Małgorzaty Gersdorf, Zbigniewa Hajna i Herberta Szurgacza do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 15 października 2008 r., sygn. III PZP 1/08.

Zdanie odrębne SSN Romualdy Spyt i SSN Zbigniewa Hajna do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2010 r., sygn. II PZP 12/09.

Zdanie odrębne SSN Jolanty Strusińskiej-Żukowskiej do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2010 r., sygn. II PZP 6/10.

Zdanie odrębne SSN Jolanty Strusińskiej-Żukowskiej do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2011 r., sygn. I UZP 3/10.